

Goed te doen en toch te moeilijk

DE VMBO-EXAMENS VAN 2009

Het vmbo-examen geschiedenis riep dit jaar meer reacties op dan andere jaren. Het examen zou te moeilijk zijn geweest. Wat lag hieraan ten grondslag? Wat speelde er nog meer rondom de examens? En wat is er de komende jaren te verwachten?

www.vgnkleio.nl

Zie ook het artikel: 'Historisch Overzicht valt goed in vmbo-examens', Huub Kurstjens uit: Kleio nr. 6, september 2008, pag 35-38.

Het verrijksdeel, in zijn geheel gekoppeld aan het Historisch Overzicht, omvat ongeveer éénvijfde deel van het hele examen; de Koude Oorlog is een onderdeel van Europa en de Wereld 1945-1989 dat in zijn geheel uit ééntiende deel van het examen bestaat. Die verhouding kwam niet helemaal tot zijn recht in het examen.

◀ Het vak geschiedenis in het vmbo heeft een minder sterke positie dan het vak geschiedenis in havo/vwo. Het netwerk van docenten geschiedenis in het vmbo is veel minder hecht dan dat van hun collega's. Slechts één keer per jaar komt het veld in beweging: rondom examentijd, beter gezegd na afname van de examens. Via de site van de VGN¹ is het mogelijk om aan een forum deel te nemen waarop het examen in het algemeen en vragen in het bijzonder becommentarieerd worden. Iedereen kan op elkaar reageren of nieuwe onderwerpen aansnijden. Docenten voeren levendige discussies rondom diverse thema's. Interessant is het om ieder jaar het verloop van die discussies te volgen. Dit jaar viel op dat de docenten zelf in eerste instantie dachten dat het examen goed te maken was, maar niet lang daarna sloeg de toon om. De leerlingen hadden het examen veel slechter gemaakt dan voorgaande jaren. Een docent verzuchtte: 'Ben ik zelf eens tevreden, blijkt dat de leerlingen de plank volledig mis slaan'.

Wat lag ten grondslag aan de resultaten? De hoeveelheid leerstof kan niet de enige oorzaak geweest zijn, want het examen van het afgelopen jaar ging over dezelfde leerstof. Toen werd die klacht na afloop veel minder gehoord, waarschijnlijk omdat het examen een 'zachte landing'² had gemaakt. Hieronder volgt een opsomming van mogelijke oorzaken, deels ontleend aan het forum van de VGN, deels aan reacties van docenten waarmee ik gesproken heb:

- De vragen bevatten (te) veel impliciete denkstappen en redeneringen; er waren veel 'inzichtvragen' (bij-

voorbeeld vraag 32 waarbij de Hongaarse opstand in 1956, die niet geleerd hoefde te worden, met behulp van de bron wel toegepast moest kunnen worden om duidelijk te maken welke rol de invloedssferen in de Koude Oorlog speelden).

- De verdeling van de vragen over de eindexamenstof was niet gelijkmatig: (te) veel vragen over het verrijksdeel, (te) weinig vragen over een onderwerp als de Koude Oorlog.³
- Sommige vragen gingen over de randen van de examenstof (een bron over staatsinrichting vóór 1848) of vroegen te veel details (het reproduceren van namen van regeringsleiders).
- De scoretoekenning in het correctievoorschrift was erg streng (zoals vijf gebeurtenissen telkens uit zes perioden laten kiezen en maar twee punten daarvoor kunnen halen).
- Het gebruik en de beheersing van de Nederlandse taal was voor sommige leerlingen een struikelblok (zo werd Indonesië-weigeraars opgevat als Indonesische weigeraars, of begrepen leerlingen niet wat bedoeld werd met 'de overheid die verplichtingen op zich kan en wil nemen').
- Door een serie moeilijke vragen aan het eind brak de spanningsboog bij menig leerling (vraag 30 tot en 37 scoorden vrijwel allemaal slecht).
- Het ontbrak veel leerlingen aan chronologisch inzicht en overzicht, een tijdlijn vanaf 1900 (vraag 14, 15, 27 en 37).
- Een onderschatting, zowel bij leerlingen als bij docen-

Huub Kurstjens is toetsdeskundige geschiedenis bij het Cito.

ten, van het examen: na de 'zachte landing' van het afgelopen jaar was de verwachting dat het examen dit jaar wel ongeveer dezelfde moeilijkheidsgraad zou hebben.

- Doordat er in de onderbouw steeds meer met leergebieden wordt gewerkt en er minder lessen specifiek aan geschiedenis worden besteed, is de historische kennis die meegenomen wordt naar de bovenbouw beduidend minder.

Moeilijkheid en betrouwbaarheid

Er is niet één duidelijke oorzaak aan te wijzen, maar feit blijft wel dat dit examen geleid heeft tot de slechtste leerlingresultaten van de laatste tien jaar. Bij de Cevo kwamen wel klachten binnen over de moeilijkheidsgraad, maar niet over vragen die onjuistheden bevatten. Waren de examens de afgelopen jaren te gemakkelijk, nu was het blijkbaar te moeilijk. Het is dan ook op basis van die moeilijkheidsgraad, gestaafd door de resultaten die via Wolf⁶ bij Cito binnengekomen zijn, dat de normering werd aangepast in een N-term van 1,4 (zowel voor de Gemengde en Theoretische Leerweg (gtl) als voor de Kaderberoepsgerichte Leerweg (kb); zie voor de overige gegevens van het examen de website van Kleio).⁵

Wordt gekeken naar de betrouwbaarheid en de standaarddeviatie van dit examen, dan valt op dat die hoger is dan voorgaande jaren. Er zaten blijkbaar meer vragen in het examen die een duidelijker onderscheid (en dus een grotere spreiding) tussen de 'goede' en de 'slechte' kandidaten tot gevolg hadden. In dat opzicht was het examen een verbetering ten opzichte van voorgaande jaren.

Uit de toetstechnische gegevens bleek verder dat het onderwerp Historisch Overzicht niet moeilijker of makkelijker was dan het onderwerp Staatsinrichting. Dat leidt tot de conclusie dat de moeilijkheid van dit examen niet gezocht moet worden in de onderwerpen, maar in andere zaken. Welke zaken zijn dat dan?

- de chronologievragen: vragen die een beroep doen op chronologisch inzicht en overzicht scoren veel lager dan de andere vragen;
- de vragen uit het verrijksdeel scoren aanzienlijk lager dan de andere vragen, maar daarom wordt het ook verrijking genoemd: leerstof waarbij een gtl-leerling zich onderscheidt van een kb-leerling;
- open vragen en vragen zonder bronnen: dit zijn vragen waarbij leerlingen in eigen woorden en zonder hulp van een bron een antwoord moeten formuleren.

Overigens is het interessant om te constateren dat voor veel maatschappijgerichte vakken in gtl (aardrijkskunde, geschiedenis en staatsinrichting, economie en maatschappijleer) de N-term dit jaar ruim boven de 1 lag. Zou dit iets te maken kunnen hebben met de aard van de vakken omdat leerlingen voor de maatschappijgerichte vakken flink wat leerwerk moeten verrichten?

Voorbereiding op examens

Ter voorbereiding op de examens van het komende jaar lijkt het niet onverstandig om meer aandacht te besteden aan de vraagvormen en de leerstof waarbij het dit jaar mis ging. Daarnaast zijn er nog enkele andere zaken aan te raden bij de voorbereiding van examens. Zo is mij bij het geven van enkele nascholingsbijeenkomsten onder meer opgevallen:

- dat sommige docenten (te) laat beginnen met de voorbereiding van de examenonderwerpen (sommigen begonnen pas in februari met het Historisch Overzicht);
- dat de PTA's in leerjaar 3 en 4 vaak niet goed in elkaar zitten (bijvoorbeeld: de onbekendheid dat twee examenonderwerpen naar keuze niet behandeld hoeven te worden in het schoolexamen, of: dat er onvoldoende rekening mee gehouden is dat onderdelen van school-examenonderwerpen overlappen met de onderwerpen van het centraal examen);
- dat ter voorbereiding van het centraal examen vaak alleen vertrouwd wordt op de schoolboeken en geen gebruik wordt gemaakt van de syllabus waarin het examenprogramma staat⁶ (zo krijgen de verrijksdelen te weinig aandacht in schoolboeken in verhouding tot de plaats die ze in het examenprogramma innemen; of gaan leerlingen klagen dat ze geen vragen over Vietnam of Korea hebben gekregen terwijl die gebeurtenissen of conflicten geen onderdeel uitmaken van het examenprogramma; of wordt gedacht dat het onderwerp Staatsinrichting begint in 1848 terwijl in het examenprogramma staat dat ook de staatsrechtelijke *veranderingen* die plaatsvonden in dat jaar gekend moeten worden);
- dat sommige docenten onbevoegd of slecht geïnformeerd de kandidaten voorbereiden op het centraal examen.

Daarnaast spelen er nog andere zaken die noodzakelijk zijn voor een goede voorbereiding op het examen. Om na te gaan of historisch besef en historische vaardigheden voldoende zijn aangeleerd, is het bijbrengen van tijdsbesef een noodzakelijke voorwaarde. Dat moet niet alleen ter voorbereiding van het Centraal Examen geëfend worden, maar ook in de periode daarvoor.

▶ Het Wolf-systeem biedt de mogelijkheid aan docenten om een groepsrapportage aan te vragen. Dat kan alleen als de docent gegevens van alle kandidaten opstuurt. Dat heeft voordelen voor zowel de school/docent als voor de normering. De terugrapportage laat zien op welke onderdelen de kandidaten hoger of lager gescoord hebben dan het landelijke gemiddelde. Voor de normering geldt: hoe meer gegevens er binnen komen, hoe betrouwbaarder de toetstechnische gegevens die nodig zijn voor het bepalen van de N-term.

▶ Zie www.vgnkleio.nl

▶ Zie: <http://www.examenblad.nl/>

Met dank aan Delphine Kerkmeester voor het omzetten van alle getallen in grafieken.

Hetzelfde geldt voor het beheersen van de Nederlandse taal. Ook al worden historische bronnen voor de vmbo-examens bewerkt en wordt iedere vraag zorgvuldig bekeken en gescreend op Nederlands, een examen geschiedenis blijft altijd een beroep doen op taalvaardigheden.

DE MEEST BESPROKEN VRAGEN IN HET GTL-EXAMEN

Vraag 33 tot en met 35 behoorden tot de meest besproken vragen in dit examen. Met een P-waarde van 0,09 scoorde deze vraag verreweg het laagste. Het betrof de vraag waarbij leerlingen de namen van drie regeringsleiders moesten reproduceren die op een spotprent te zien waren. Een klacht van voorgaande jaren was vaak dat leerlingen niet beloond werden voor leerwerk. Deze vraag was bedoeld om daaraan tegemoet te komen. De namen staan letterlijk in de examenstof, maar ... zijn onderdeel van het verrijksdeel en komen in de schoolboeken en in de klas nauwelijks aan bod en konden dus niet worden geleerd. Vraag 33 was overigens niet goed geformuleerd: het ging niet over een gebeurtenis in het Midden-Oosten, maar over een gebeurtenis met betrekking tot het Midden-Oosten.

bron 34
Tekening (met als titel *Verde* (1978))

Tekening
De tekening heeft oude Egyptische figuren gebruikt om enkele hoofdpersoon in het Midden-Oostenconflict uit te beelden. Afgebeeld zijn (van links naar rechts) een Egyptenaar (A), een Israëli (B) en een Amerikaan (C).

Gebruik bron 34.

- n. 33 Naar aanleiding van welke gebeurtenis in het Midden-Oosten werd deze tekening gemaakt?

Gebruik nogmaals bron 34.

- 2p. 34 Vul de namen in van de drie hoofdpersoon (A, B en C).

Doe het zo:

Persoon A is ... (vul naam in).

(enz. tot en met persoon C).

Gebruik nogmaals bron 34.

- 1p. 35 De vier overige personen die helemaal links staan afgebeeld zijn boos.

→ Geef een verklaring voor hun boosheid.

Doe het zo:

De vier personen zijn boos, omdat ... (geef verklaring).

Ten slotte nog een opmerking over de denkstappen in examenvragen en de scoretoekenning. Veel vragen in de examens zijn recht-toe-recht-aan-vragen. Daarmee toets je niet of leerlingen in staat zijn te redeneren. Toch moeten ook leerlingen in het vmbo vragen kunnen maken waarbij ze een redenering moeten geven. Vaak worden ze daarbij geholpen door een 'Doe het zo'. Het is aan te bevelen om in de klas vaker met dit soort vragen te oefenen. Een ruimere toekenning van scorepunten, waarvoor sommige docenten pleiten, is niet altijd de oplossing. Als een leerling vraagvormen met redeneringen niet beheerst, zal hij/zij daardoor nog strenger gestraft worden. Immers, nul punten op een totaal van twee tikt minder hard aan dan nul punten op een totaal van drie of vier te behalen scorepunten.

Het examen in 2010 en daarna

De twee onderwerpen Staatsinrichting en Historisch Overzicht staan ook de komende jaren centraal in het eindexamen. Er zijn wel enkele aanpassingen aangebracht die met ingang van het eerstvolgende examen te herkennen zijn. Zo wordt rekening gehouden met de zwaarte van beide examenonderwerpen. In het examen van dit jaar (2009) was het lastig om het Historisch Overzicht met een preambule (dagelijks leven, cultureel erfgoed, staatkundige kaarten e.d.) én zes perioden én drie thema's bij het verrijksdeel in ongeveer 25 vragen te toetsen. Het Historisch Overzicht is zonder meer omvangrijker dan Staatsinrichting. Daarom heeft de Cevo besloten om de verdeling tussen beide onderwerpen aan te passen (zie kader 'Informatie van belang voor het examen van 2010'). Staatsinrichting zal minder prominent getoetst gaan worden, het Historisch Overzicht meer. Bijkomend voordeel is dat de onderdelen van het Historisch Overzicht beter tot hun recht kunnen komen. Er kan bijvoorbeeld meer aandacht worden besteed aan de tijd van de Koude Oorlog. Verder mag niet onvermeld blijven dat in de syllabus voor de examens van 2010 enkele kleine aanpassingen staan. Deze aanpassingen zijn te herkennen aan de gele markeringskleur.

Computerexamens

Voor leerlingen in bb zijn de computerexamens voor de algemeen vormende vakken al jarenlang bekend. Meer dan 80 procent van de scholen neemt het examen digitaal af. Uit onderzoek bij leerlingen en docenten blijkt dat deze manier van examineren op grote instemming kan rekenen. Ook voor het vak geschiedenis worden deze examens gemaakt en afgenomen, hoewel het aantal kandidaten geschiedenis in de beroepsge-

INFORMATIE VAN BELANG VOOR HET EXAMEN VAN 2010

Septembermededeling 2009

richte leerwegen niet groot is. Voor het komende jaar worden daar voor het eerst de digitale examens voor kb aan toegevoegd voor een beperkte groep pilotscholen. Voor de andere scholen geldt dat deze hun examens op papier blijven maken. De tendens is echter duidelijk: de digitalisering van de examens schrijdt voort. Wanneer gtl aan de beurt is, is nog niet bekend. De verwachting is dat ook daar binnen enkele jaren een *pilot* digitale afname van de examens gaat starten.

Toenemende belangstelling

Na de invoering van de leerwegen in het vmbo (2001) heeft het vak geschiedenis een moeilijke tijd gehad als examenvak. Voor geen enkele (beroeps)sector was het vak nodig of gewenst. De laatste jaren is het tij echter gekeerd. Steeds meer leerlingen kiezen het vak (zie grafieken 7). Daarvoor zijn enkele redenen aan te geven:

- Er zijn steeds meer leerlingen die een zevende examenvak (kunnen) kiezen op hun school, naast de zes die wettelijk zijn voorgeschreven. Geschiedenis is vaak het vak dat daarvoor in aanmerking komt.
- Er stromen steeds meer leerlingen na het behalen van het vmbo-diploma door naar havo. Zij komen dan vaak terecht in een profiel met maatschappij (C&M of E&M). In deze twee profielen (waar rond de 70 procent van de havisten voor kiest) is geschiedenis een verplicht vak. Het is dan wel zo handig als je geschiedenis als examenvak op het vmbo hebt gehad.
- Geschiedenis is de laatste jaren steeds meer erkend als een belangrijk vak, nodig voor een brede algemene maatschappelijke ontwikkeling. Er is een hausse aan belangstelling voor alles wat met geschiedenis te maken heeft, van lokaal tot internationaal niveau.
- De keuze voor het 'Historisch Overzicht vanaf 1900' als examenonderwerp heeft ertoe bijgedragen dat het vak geschiedenis op het vmbo weer een vak is geworden dat zich echt met het verleden bezig houdt, waardoor het zich duidelijker onderscheidt van maatschappijleer.

Het is verheugend dat het vak geschiedenis in het vmbo op meer belangstelling kan rekenen. Hopelijk zal deze tendens zich de komende jaren voortzetten. Het vmbo telt meer dan 60 procent van alle leerlingen in het voortgezet onderwijs. Het vak geschiedenis en staatsinrichting verdient ook in deze vorm van voortgezet onderwijs ruime aandacht. Een samenleving waarin geschiedenis geen belangrijke rol speelt, zaagt aan haar eigen wortels.

De examenonderwerpen voor het centraal examen Geschiedenis en Staatsinrichting zullen het komende jaar inhoudelijk niet afwijken van voorafgaande jaren. Incidenteel zijn de eindtermen van de exameneenheden met een enkele specificatie verduidelijkt of aangevuld (zie hiervoor de syllabus; de wijzigingen zijn te herkennen aan de gele markering).

Binnen een exameneenheid zijn de vragen in het algemeen en voor zover mogelijk chronologisch geordend. Vragen over de drie thema's die behoren tot het verrijksdeel van gl en tl zijn eveneens chronologisch opgenomen in het historisch overzicht.

Wat wel aangepast wordt met ingang van de examens van 2010 is de verhouding in scorepunten tussen de beide examen-eenheden.

In de examens van de bb en kb leerwegen was het puntenaandeel van de examen-eenheden Staatsinrichting en Historisch Overzicht ongeveer gelijk. Dit zal worden veranderd in ongeveer de verhouding 1:2.

In het examen van de gl en tl leerweg was de verhouding in punten van de examen-eenheden Staatsinrichting, Historisch Overzicht en Verrijksdeel ongeveer 4:4:2. Dit zal worden veranderd in ongeveer de verhouding 3:5:2.

Overzicht kandidaten geschiedenis in het vmbo (2004-2009)

	BB-papier	BB-digitaal	KB	GLTL	totaal
2004	488		364	13233	14085
2005	439		373	13535	14347
2006	339	39	311	14277	14966
2007	176	111	317	15215	15819
2008	29	248	291	16214	16782
2009	18	192	293	16923	17426

